

Doradca Radzi

Zbiór artykułów

Zeszyt nr 2

Poradnik przygotowany w ramach zadania publicznego realizowanego w formie powierzenia zadania przez Zarząd Powiatu Lubelskiego pt.

***Prowadzenie 3 punktów nieodpłatnej pomocy prawnej
na terenie powiatu lubelskiego w 2018 r.***

Lipiec 2018

Wydawca:

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland”
z siedzibą w Lublinie,

ul. Gospodarcza 26

20-213 Lublin

e-mail: sekretariat@oic.lublin.pl

www.oic.lublin.pl

Publikacja bezpłatna

Realizator Zadania Publicznego:

**Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą
w Lublinie**

ul. Gospodarcza 26, 20-213 Lublin

www.oic.lublin.pl

Polska Fundacja Ośrodków
Wspomagania Rozwoju Gospodarczego
„OIC Poland” w Lublinie

Praca zbiorowa

Autorzy:

Piotr Kaniowski – Radca Prawny

Justyna Łataś Dęga – Radca Prawny

Piotr Ziemiński – Radca Prawny

Katarzyna Lalak – Radca Prawny

Katarzyna Nastaj – Radca Prawny

Przemysław Morawa – Radca Prawny

Anna Sidor Morawa – Radca Prawny

Anna Rentflejsz – Radca Prawny

Lublin 2018

Spis treści

1. NIEODPŁATNA POMOC PRAWNA I EDUKACJA PRAWNA	4
2. Proces reklamacyjny w świetle ustawy o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym	6
3. Umowa pożyczki – jej charakterystyka i możliwości w zakresie dochodzenia zwrotu.....	14
4. Analiza ostatnich zmian w ustawie o prawach pacjenta i rzeczniku praw pacjenta	18
5. Ubezpieczenie całkowite – przesłanki, tryb orzekania oraz skutki	23
6. Zawierania umów przez małoletnich a pełnoletnich	28
7. Dostęp do dokumentacji medycznej	32
8. Obowiązek alimentacyjny	35
9. Zachowek – co to takiego, komu się należy i jak go uzyskać.....	38

1. NIEODPŁATNA POMOC PRAWNA I EDUKACJA PRAWNA

Na terenie Powiatu Lubelskiego działa sieć punktów nieodpłatnej pomocy prawnej, w których profesjonaliści świadczą nieodpłatną pomoc prawną.

Na jaką pomoc możemy liczyć?

Bezpłatna pomoc prawna obejmuje:

- 1) poinformowanie osoby uprawnionej o obowiązującym stanie prawnym, o przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach,
- 2) wskazanie osobie uprawnionej sposobu rozwiązania jej problemu prawnego,
- 3) udzielenie pomocy w sporządzeniu projektu pisma w sprawach, o których mowa w pkt 1 i 2, z wyłączeniem pism procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym i pism w toczącym się postępowaniu sądowo-administracyjnym,
 - a) sporządzenie projektu pisma o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu sądowym lub ustanowienie adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego w postępowaniu sądowo-administracyjnym.

Nieodpłatna pomoc prawna nie obejmuje spraw:

- 1) podatkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej;
- 2) z zakresu prawa celnego, dewizowego i handlowego;
- 3) związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, z wyjątkiem przygotowania do rozpoczęcia tej działalności

Kto może skorzystać z nieodpłatnej pomocy prawnej?

Lp.	Nieodpłatna pomoc prawna przysługuje osobie fizycznej, zwanej dalej "osobą uprawnioną":	Sposób udokumentowania uprawnienia
1	której w okresie 12 miesięcy poprzedzających zwrócenie się o udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej zostało przyznane świadczenie z pomocy społecznej na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2017 r. poz. 1769) i wobec której w tym okresie nie wydano decyzji o zwrocie nienależnie pobranego świadczenia	przedłożenie oryginału albo odpisu decyzji o przyznaniu świadczenia z pomocy społecznej lub zaświadczenia o udzieleniu świadczenia, o którym mowa w art. 106 ust. 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
2	która posiada ważną Kartę Dużej Rodziny, o której mowa w ustawie z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz. U. 2017 poz. 1832)	przedłożenie ważnej Karty Dużej Rodziny, o której mowa w ustawie z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny
3	która uzyskała zaświadczenie, o którym mowa w ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1255 oraz z 2017 r. poz. 456 i 1386)	przedłożenie zaświadczenia, o którym mowa w ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego
4	która posiada ważną legitymację weterana albo legitymację weterana poszkodowanego, o których mowa w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa (Dz. U. Nr 1203, oraz z 2017r. poz. 60)	przedłożenie ważnej legitymacji weterana albo legitymacji weterana poszkodowanego, o których mowa w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa
5	która nie ukończyła 26 lat	przedłożenie dokumentu stwierdzającego tożsamość
6	która ukończyła 65 lat	przedłożenie dokumentu stwierdzającego tożsamość
7	która w wyniku wystąpienia klęski żywiołowej, katastrofy naturalnej lub awarii technicznej znalazła się w sytuacji zagrożenia lub poniosła straty	złożenie oświadczenia, że zachodzi co najmniej jedna z okoliczności wymienionych
8	która jest w ciąży	przedłożenie dokumentu potwierdzającego ciążę

2. Proces reklamacyjny w świetle ustawy o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 roku o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym Dz. U. 2015 poz. 1348 /zwana dalej „ustawą”/ weszła w życie dnia 11 października 2015 roku, za wyjątkiem:

- art. 62 ustawy – dotyczącego Rzecznika Finansowego, który wszedł w życie z dniem 11 września 2015 roku, - rozdziału 4 – dotyczącego pozasądowego postępowania przed Rzecznikiem Finansowym, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2016 roku.

Zasadniczymi celami wprowadzenia ustawy było ujednoczenie zasad rozpatrywania reklamacji przez podmioty rynku finansowego oraz powołanie do życia instytucji Rzecznika Finansowego i wyposażenie go w stosowne instrumenty do reprezentacji interesów klientów podmiotów rynku finansowego. W uzasadnieniu projektu poselskiego ustawy podnoszono, że: *„Celem projektu jest podwyższenie poziomu ochrony osób korzystających z usług finansowych poprzez jednoznaczne przesądzenie ustawowe trybu i terminów rozpatrywania przez podmioty rynku finansowego składanych przez ich klientów reklamacji w ramach procedur skargowych. Projekt przewiduje ponadto powołanie instytucji Rzecznika Finansowego, którego celem będzie działanie na rzecz ochrony klientów podmiotów rynku finansowego”*.

Do czasu wejścia w życie Ustawy, brakowało unormowań sankcjonujących procedury reklamacyjne i narzucających na podmioty rynku finansowego obowiązek kontaktu z klientem wnoszącym reklamację, terminów na rozpatrywanie reklamacji.

Dotychczas funkcjonujące w obrocie gospodarczym akty normatywne zawierały jedynie szereg klauzul generalnych, niedookreślonych zwrotów, które pozostawiały podmiotom rynku finansowego zbyt dużo miejsca na dowolne kreowanie stosunków cywilnoprawnych z klientami. Nie było jednolitych standardów, żadnej spójnej regulacji prawnej z klauzulami sankcyjnymi w tym zakresie włącznie, która objęłaby swoim oddziaływaniem cały rynek finansowy, w tym sektory m.in. ubezpieczeń, banków, usług płatniczych. W przepisach odnoszących się do poszczególnych gałęzi sektora finansowego regulacji w tym przedmiocie po prostu nie było lub były one traktowane dosyć marginalnie. Zaistniałej sytuacji przeciwstawiła się Komisja Nadzoru Finansowego, która wprowadzała w zakresie swych kompetencji odpowiednie zasady. Faktem jest jednak, że Komisja nie miała aż tak daleko ingerującego narzędzia w stosunek pomiędzy klientem, a instytucją finansową, które przewiduje obecnie obowiązująca Ustawa tj. możliwość uznania reklamacji za zasadną.

Ustawa stanowiła odpowiedź na dążenia ustawodawcy, by procedury rozpatrywania reklamacji w sprawach dotyczących umów w zakresie usług finansowych uregulować przepisami prawa powszechnie obowiązującego.

Nadrzędnym celem wprowadzenia Ustawy było właśnie ujednoczenie regulacji dotyczących zasad rozpatrywania „reklamacji” w zakresie usług świadczonych przez podmioty finansowe.

Ustawa obowiązuje od niespełna trzech lat i z jednej strony należy oceniać ją pozytywnie – wzmocniono uprawnienia klienta instytucji finansowej, a więc nie powinno być przypadków ignorowania zastrzeżeń odnośnie świadczonych usług. Z drugiej strony na podmioty rynku finansowego nałożone zostały nowe obowiązki, dodano faktycznie kolejny organ kontrolny, w końcu zobowiązano do podejmowania działań nawet wówczas, gdy działania te nie są konieczne np. przykład reklamacji tzw. „oczywiście bezzasadnych”. Jakkolwiek jednak, jedna z organizacji skupiających przedsiębiorców mocno skrytykowała założenia Ustawy. Wskazano i słusznie, że wiele rozwiązań przewidzianych Ustawą jest faktycznie powieleniem uprawnień przysługujących innym podmiotom.

Ustawa wprowadziła szereg instytucji prawnych i wymogów dotyczących procesu rozpatrywania reklamacji składanych przez klientów, do których musiały dostosować swoją działalność (w tym działalność prowadzoną przy udziale podmiotów trzecich) wszystkie podmioty rynku finansowego. Wspomniany akt rangi ustawowej zapewnił klientom, że składane przez nich reklamacje mają być rozpatrywane przez podmioty rynku finansowego w sposób ściśle określony w Ustawie, z zachowaniem odpowiednich terminów, tak aby podmioty rynku finansowego niepotrzebnie nie narażały się na ryzyko strat finansowych czy ryzyko reputacyjne, wynikające z braku odniesienia się w terminie lub niewłaściwego rozpatrzenia reklamacji składanych przez klientów.

Ustawa powołała do życia instytucję Rzecznika Finansowego celem reprezentowania interesów klientów podmiotu rynku finansowego. Instytucja ta skonsumowała funkcjonującą dotychczas instytucję Rzecznika Ubezpieczonych. Rzecznik Finansowy przejął kompetencje Rzecznika Ubezpieczonych, ale przez Ustawę został również wyposażony w szereg zupełnie nowych, dodatkowych instrumentów prawnych, dzięki którym, swoim niezwykle szerokim spektrum działania obejmuje dziś wszystkie sektory rynku finansowego.

Z uwagi na to, że Ustawa obowiązuje raptem od niespełna trzech lat, nie ma jeszcze wypracowanej linii orzeczniczej dotyczącej jej uregulowań. Trudno zaś przewidzieć, jakim nurtem do Ustawy podejdzie linia orzecznicza, zwłaszcza jak będzie podchodzić do sytuacji problematycznych, gdzie relacja między klientem, a podmiotem niebędącym klientem może być bardzo niewyraźna i mocno zatarta. Ciężko również ocenić, czy w przypadku nadużywania przez klienta prawa do reklamacji np. poprzez składanie wielokrotnych reklamacji w różnych miejscach i w różny sposób, organy oceniające sprawę staną po stronie rozsądku, czy też bezwiednie posługiwać będą się przepisami Ustawy.

Niebezpieczeństwa jakie stwarzają przepisy Ustawy winny więc być poznane i dogłębnie przeanalizowane przez wszystkie zainteresowane podmioty.

ZAKRES PODMIOTOWY USTAWY

Klient – jest nim zawsze osoba fizyczna – *vide* art. 2 ust. 1) Ustawy. W projekcie Ustawy wskazano wprost, że ‘konsument’, później w toku prac zastąpiono to pojęcie ‘klientem’. Z tego względu podnoszone są głosy, że jest to z założenia ustawa prokonsumencka. Wypada zadać pytanie, co z osobą fizyczną prowadzącą działalność gospodarczą? Czy to także klient w rozumieniu Ustawy?

Wydaje się, iż wobec brzmienia przepisów Ustawy należy uznawać, że osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą jest klientem w rozumieniu Ustawy, w ustawie bowiem brak jest wyraźnego wyłączenia w tym zakresie.

Klient to:

- ubezpieczający, ubezpieczony, uposażony lub uprawniony z umowy ubezpieczenia;
- osoba fizyczna, dochodząca roszczeń na podstawie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK od UFG i PBUK;
- członek funduszu emerytalnego lub osoba uprawniona w związku z funkcjonowaniem funduszy;
- uczestnik lub uprawniony - pracownicze fundusze emerytalne;
- oszczędzający lub uprawniony - indywidualne konta emerytalne;
- osoba otrzymująca emeryturę kapitałową;

Podmiot rynku finansowego:

- instytucja płatnicza, biuro usług płatniczych, instytucja pieniądza elektronicznego, oddział zagranicznej instytucji pieniądza elektronicznego w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz. U. z 2014 r. poz. 873 i 1916),
- bank krajowy, bank zagraniczny, oddział banku zagranicznego, oddział instytucji kredytowej w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2015 r. poz. 128, z późn. zm.3)), bank krajowy - bank mający siedzibę na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, bank zagraniczny - bank mający siedzibę za granicą Rzeczypospolitej Polskiej, na terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej,
- instytucję finansową w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2015 r. poz. 128, z późn. zm.3)), Instytucja finansowa - podmiot niebędący bankiem ani instytucją kredytową, którego podstawowa działalność będąca źródłem większości przychodów polega na wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie:

- a) nabywania i zbywania udziałów lub akcji
 - b) udzielania pożyczek ze środków własnych
 - c) udostępniania składników majątkowych na podstawie umowy leasingu
 - d) świadczenia usług w zakresie nabywania i zbywania wierzytelności
 - e) świadczenia usług związanych z transferem środków pieniężnych
 - f) emitowania instrumentów płatniczych i administrowania nimi, udzielania gwarancji, poręczeń lub zaciągania innych zobowiązań nieujmowanych w bilansie
 - g) obrotu na rachunek własny lub rachunek innej osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej finansowymi, - instrumentami rynku pieniężnego, - ;papierami wartościowymi,;
 - h) uczestniczenia w emisji papierów wartościowych lub świadczenia usług związanych z taką emisją
 - i) świadczenia usług w zakresie zarządzania aktywami,
 - j) świadczenia usług w zakresie doradztwa finansowego, w tym inwestycyjnego
 - k) świadczenia usług brokerskich na rynku pieniężnym,
- Towarzystwo funduszy inwestycyjnych, fundusz inwestycyjny w rozumieniu ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. z 2014 r. poz. 157, z późn. zm.4), *Fundusz inwestycyjny* jest osobą prawną, której wyłącznym przedmiotem działalności jest lokowanie środków pieniężnych zebranych w drodze publicznego, a w przypadkach określonych w ustawie również niepublicznego, proponowania nabycia jednostek uczestnictwa albo certyfikatów inwestycyjnych, w określone w ustawie papiery wartościowe, instrumenty rynku pieniężnego i inne prawa majątkowe; *Towarzystwo tworzy fundusz inwestycyjny*, zarządza nim i reprezentuje fundusz w stosunkach z osobami trzecimi.
 - Spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową w rozumieniu ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1450, z późn. zm.5), Kasa jest spółdzielnią, do której w zakresie nieuregulowanym ustawą stosuje się przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848, z późn. zm.2); Celem kas jest gromadzenie środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielanie im pożyczek i kredytów, przeprowadzanie na ich zlecenie rozliczeń finansowych oraz pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia na zasadach określonych w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym (Dz. U. Nr 124, poz. 1154, z późn. zm.3); Nazwa „spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa” może być używana wyłącznie przez podmioty zwane „kasami” w rozumieniu ustawy.
 - firmę inwestycyjną w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz. U. z 2014 r. poz. 94, z późn. zm. 6), dom

maklerski; banki prowadzące działalność maklerską; zagraniczne firmy inwestycyjne; zagraniczne osoby prawne prowadzące działalność maklerską na terenie RP z siedzibą w OECD lub WTO.

- krajowy zakład ubezpieczeń, zagraniczny zakład ubezpieczeń, główny oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń i oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń w rozumieniu ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1206 i 1273); Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny i Polskie Biuro Ubezpieczycieli Komunikacyjnych.
- fundusz emerytalny i towarzystwo emerytalne w rozumieniu ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych. Fundusz emerytalny - osoba prawna, której celem jest gromadzenie środków pieniężnych i ich lokowanie z przeznaczeniem na wypłatę ich członkom po osiągnięciu wieku emerytalnego; może funkcjonować jako otwarty, lub jako pracowniczy. towarzystwo emerytalne – organ funduszu emerytalnego;
- instytucja pożyczkowa – podmiot będący kredytodawcą w rozumieniu ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. z 2014 r. poz. 1497, 1585 i 1662), kredytodawca – przedsiębiorca w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964r. – Kodeks cywilny, który w zakresie swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, udziela lub daje przyrzeczenie udzielenia konsumentowi kredytu;

PRZEDMIOT USTAWY – WSZELKA DZIAŁALNOŚĆ WYŻEJ WYMIENIONYCH PODMIOTÓW

W efekcie braku wspólnej regulacji normatywnej w zakresie procedur reklamacyjnych, wytworzył się stan zupełnej dowolności w kwestii terminów i zasad ustosunkowywania się poszczególnych podmiotów rynku finansowego do skarg oraz wniosków klientów w procedurze reklamacyjnej. Tylko niektóre z aktów prawnych, obejmujących rynek finansowy, wspominały jedynie o konieczności wypracowania procedur, ale nie było to faktycznie sankcjonowane konkretnymi przepisami. **Ustawa ujednoliciła wreszcie regulacje dotyczące zasad rozpatrywania „reklamacji” w zakresie usług świadczonych przez podmioty finansowe, wprowadzając nie unormowaną dotąd w akcie powszechnie obowiązującym instytucję tzw. „reklamacji”. Zgodnie z definicją legalną z art. 2 ust. 2 Ustawy, pojęcie reklamacji oznacza wystąpienie skierowane do podmiotu rynku finansowego przez jego klienta, w którym klient zgłasza zastrzeżenia dotyczące usług świadczonych przez podmioty rynku finansowego.**

Narzędzie dane klientom instytucji finansowych w postaci tzw. „reklamacji” może mocno zmienić panujące na rynku stosunki czy obyczaje. Przede wszystkim klient otrzymał broń niejako gwarantującą uwzględnienie jego roszczeń (zachowanie i egzekucję praw) w przypadku gdy podmiot finansowy nie będzie skory

do rozpatrzenia zgłaszanych zastrzeżeń odnośnie świadczonych przez siebie usług. Wskazane uprawnienie, o ile w założeniu słuszne, może jednak wypaczać stosunki cywilnoprawne. Już w tej chwili, instytucje finansowe spotykają się z przypadkami klientów, którzy usiłują nadużywać przysługujących im uprawnień. Konieczne jest zatem poznanie zasad składania reklamacji czy możliwości modelowania tej ścieżki. O ile nie można wykluczyć dwóch podstawowych kanałów składania reklamacji tj. formy ustnej i pisemnej, to jednak możliwość przesyłania reklamacji drogą elektroniczną zależy już od podmiotu finansowego. Również w przypadku **formy ustnej, reklamującego możemy kierować do odpowiedniej osoby na stanowisku lub osoby na infolinii.**

Ważne jest również poznanie czym jest w istocie instytucja „reklamacji”. Nie możemy tu wyłącznie kierować się samym słowem czy tytułem pisma. Istotna jest treść pisma wystosowanego przez klienta, albowiem **reklamacją jest każde pismo czy oświadczenie, z którego wynika, że klient nie jest zadowolony z usług świadczonych przez podmiot finansowy.**

Ważne jest również przestrzeganie terminu udzielenia odpowiedzi na reklamację, czyli rozpatrzenie reklamacji bez zbędnej zwłoki, **zasadniczo w terminie 30 dni lub wyjątkowo w terminie 60 dni (w szczególnie skomplikowanych przypadkach, uniemożliwiających rozpatrzenie reklamacji i udzielenie odpowiedzi w terminie), jak również zasady zachowania tego terminu. Brak odpowiedzi na reklamację w określonym przez ustawę terminie, może spowodować bardzo niekorzystne skutki dla podmiotu rynku finansowego w postaci konieczności uznania i przyjęcia reklamacji za słuszną i zasadną.**

Co równie istotne, po wejściu w życie Ustawy, podmioty rynku finansowego muszą obowiązkowo zamieszczać w umowie zawieranej z klientem informacje dotyczące miejsca i formy złożenia reklamacji, terminu rozpatrzenia reklamacji, sposobu powiadomienia o rozpatrzeniu reklamacji. Nadto, w sytuacjach, gdy klienci nie zawarli umowy z podmiotem rynku finansowego, wspomniane informacje powinny zostać dostarczone w ciągu 7 dni od dnia, w którym nastąpiło zgłoszenie roszczeń klienta wobec podmiotu rynku finansowego. Ustawa wprawdzie wprost nie wskazuje w jakiej formie winny być zamieszczane w/w informacje, jednak w ślad za rozwiązaniem przyjętym w przepisie art. 5 Ustawy należy przyjąć, że informacje winny być przekazane w formie pisemnej lub za pomocą innego trwałego nośnika informacji.

RZECZNIK FINANSOWY – jego kompetencje i uprawnienia oraz obowiązki podmiotów rynku finansowego

Rzecznik Finansowy jest nową instytucją w naszym porządku prawnym. Podmiot ten powstał w wyniku przekształcenia instytucji Rzecznika Ubezpieczonych, jednakże jego kompetencje są znacznie szersze.

Rzecznik powoływany jest przez Prezesa Rady Ministrów na 4-letnią kadencję. Powołanie następuje na wniosek ministra od spraw instytucji finansowych. Również na wniosek tego ministra, Rzecznik może być odwołany przed upływem kadencji. Rzecznik może mieć trzech zastępców. Rzecznik ma osobowość prawną, funkcjonuje Biuro Rzecznika Finansowego. Koszty działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura finansują podmioty rynku finansowego.

W zakres uprawnień Rzecznika jest działanie w celu ochrony interesów klientów podmiotów rynku finansowego. Rzecznik działa z urzędu lub na wniosek zainteresowanego klienta lub innego podmiotu nadzoru lub organu władzy publicznej. Do zadań Rzecznika należy także m.in. edukacja i informacja, rozpatrywanie spraw indywidualnych, opiniowanie i inicjatywa ustawodawcza, występowanie do organów nadzoru. Rzecznik w zakresie swych kompetencji może też m.in. wstępować do procesów sądowych po stronie klienta, zwracać się do podmiotu finansowego o ponowne rozpatrzenie sprawy, żądać od podmiotu finansowego wzorców umowy oraz innych dokumentów stosowanych przy zawieraniu i wykonywaniu umów.

Znaczącym uprawnieniem Rzecznika jest możliwość karania podmiotów finansowych karami pieniężnymi mogącymi wynosić do 100.000,-zł. Ustawa taksatywnie wymienia przypadki, kiedy taka kara może zostać nałożona **np. w przypadku nieterminowego rozpatrzenia reklamacji czy też nie informowania klientów o służących im uprawnieniach przewidzianych ustawą w zakresie procedury reklamacyjnej** bądź nie przekazywania w terminie żądanych przez Rzecznika Finansowego dokumentów, nie odpowiadania w terminie na wnioski Rzecznika. Konieczne jest więc w tym kontekście, zapoznanie się oraz przyswojenie przez podmioty rynku finansowego zasad sporządzania odpowiedzi na reklamację, wprowadzonych Ustawą. Rzecznik stosuje sankcje w drodze decyzji. Ustawa nie przewiduje procedury odwoławczej od decyzji Rzecznika.

Rzecznik rozpatruje sprawozdania, składane do niego corocznie przez podmioty rynku finansowego, w terminie 45 dni od zakończenia roku kalendarzowego, dotyczące rozpatrywania reklamacji oraz liczby wystąpień klientów tych podmiotów na drogę postępowania sądowego w wyniku nie rozpatrzenia reklamacji zgodnie z wolą tych klientów. Natomiast Rzecznik składa corocznie, w terminie 90 dni od zakończenia roku kalendarzowego, Prezesowi Rady Ministrów sprawozdanie ze swojej działalności oraz uwagi o stanie przestrzegania prawa i interesów klientów podmiotów rynku finansowego.

POSTĘPOWANIE POJEDNAWCZE - ZASADY PROCEDOWANIA ORAZ SKUTKI DLA PODMIOTÓW RYNKU FINANSOWEGO

Pozasądowe postępowanie pojednawcze nie jest instytucją nową, istnieje pod różnymi nazwami w innych regulacjach prawnych, w tym regulacjach wyłącznie zależnych od woli stron stosunku prawnego. W tym wypadku, instytucja ta zyskała nieco inne znaczenie, albowiem udział w tym postępowaniu podmiotu finansowego jest niezależny od jego woli – ustawa nakłada obowiązek udziału w takim postępowaniu. Nie ma zatem możliwości nie brania udziału w postępowaniu pojednawczym nawet wówczas gdy nie widzi żadnych możliwości uwzględnienia i uwzględnienia do roszczeń klienta. Należy mieć nadzieję, że w tym wypadku Rzecznik nie będzie prowadził postępowań, jeżeli po zapoznaniu się ze sprawą od razu stwierdzi, że prowadzenie postępowania nie ma żadnego uzasadnienia prawnego lub faktycznego.

Należy również pamiętać, że postępowanie co do zasady nie powinno być prowadzone dłużej aniżeli 90 dni. Na szczęście również sposób jego prowadzenia nie został szczególnie sformalizowany, a ewentualne posiedzenia nie są obowiązkowe. Warto wspomnieć, gdy w postępowaniu przed Rzecznikiem nie zostaje zawarta ugoda, Rzecznik sporządza opinię, w którym zawiera swoją ocenę prawną sprawy. Z przebiegu postępowania, w terminie 14 dni od jego zakończenia, Rzecznik sporządza protokół, doręczany stronom postępowania w terminie 7 dni od dnia jego sporządzenia. Jeżeli w postępowaniu sporządzana była opinia, to dołącza się ją do protokołu. Protokół z postępowania stanowi dokument urzędowy w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego *vide* art. 244 § 1 k.p.c.. Podkreślenia wymaga przy tym okoliczność, że dokumenty urzędowe, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone.

Postępowanie jest prowadzone z zachowaniem zasady niezależności i bezstronności.

Szczegółowe zasady prowadzenia postępowania, jak i wymogi wniosku inicjującego postępowanie zawiera Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 14 stycznia 2016 roku w sprawie pozasądowego postępowania przed Rzecznikiem Finansowym (Dz.U.z2016r.poz. 92).

Autor: Piotr Kaniowski – Radca Prawny

3. Umowa pożyczki – jej charakterystyka i możliwości w zakresie dochodzenia zwrotu

Umowa pożyczki jest jedną z nazwanych umów kodeksu cywilnego, jej pojęcie i przedmiot został zdefiniowany w art. 720 Kodeksu Cywilnego, zgodnie z którym przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Stanowi ona najprostszą formę kredytowania, będąc jedną z najstarszych i najszerzej rozpowszechnionych w praktyce umów o charakterze kredytowym, zawieranych również pomiędzy osobami prywatnymi.

Spełnienie świadczenia przez dającego pożyczkę, polegające na przekazaniu biorącemu pożyczkę jej przedmiotu, niesie doniosłe skutki - określone umową przedmioty stają się własnością biorącego pożyczkę. Okres korzystania z przedmiotu umowy zależy wyłącznie od woli stron, dopuszczalne są bowiem pożyczki na czas określony; krótko jak i długoterminowe; jak również na czas nieoznaczony. Strony mogą także w sposób dowolny uregulować kwestię odpłatności pożyczki. Zawsze jednak mamy do czynienia z obowiązkiem zwrotu - jest to bowiem jeden z elementów przedmiotowo istotnych tej umowy.

Zgodnie treścią § 2 przywołanego powyżej art. 720 Kodeksu Cywilnego, w brzmieniu obowiązującym od dnia 8. września 2016 r. umowa pożyczki, której wartość przekracza tysiąc złotych, wymaga zachowania formy dokumentowej. Wcześniejsza wersja tego przepisu, jeszcze bardziej sformalizowana, nakazywała zachowanie właściwej, pisemnej formy, dla każdej umowy pożyczki powyżej kwoty pięciuset złotych. Należy zwrócić uwagę, że niezachowanie wymaganej formy umowy może utrudnić lub wręcz uniemożliwić odzyskanie należności. Konsekwencje te ponosi, przede wszystkim wierzyciel, na którym w razie wystąpienia na drogę sądową będzie spoczywał ciężar udowodnienia faktu zawarcia umowy.

W pierwszej kolejności należałoby wyjaśnić, co właściwie oznacza dokumentowa forma umowy. Jak wskazuje art. 77² i 77³ Kodeksu Cywilnego do zachowania formy dokumentowej czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Natomiast pojęcie samego dokumentu rozumie się jako nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Formę dokumentową stanowi zatem zarówno dokument w postaci tekstowej z podpisem powielanym mechanicznie (np. facsimile, kopia faksowa, zeskanowana), jak również w postaci audialnej, audiowizualnej (nagranie rozmowy, wideo-rozmowy), wiadomości elektronicznej, komunikatora internetowego, forów społecznościowych, jak również wiadomości sms i mms. Warunkiem bezwzględny jest tu każdorazowo możliwość jednoznacznej identyfikacji składającego oświadczenie. Do tego przydatne może być

wskazanie w treści oświadczenia imienia i nazwiska lub indywidualnych danych pozwalających ustalić tożsamość osoby je składającej (np. Pesel, numer dokumentu tożsamości, adres zamieszkania).

Niezależnie od tego, czy zachowana została forma dokumentowa umowy pożyczki, dający pożyczkę ma prawo żądać jej zwrotu w terminie określonym w treści zawartej umowy. Jeżeli termin ten nie został oznaczony, to dający pożyczkę powinien w pierwszej kolejności wypowiedzieć umowę, zaś biorący pożyczkę w takiej sytuacji obowiązany jest ją zwrócić w ciągu sześciu tygodni po otrzymaniu przedmiotowego wypowiedzenia.

Brak zwrotu pożyczki, w tak oznaczonym terminie, to właściwy moment na podjęcia działań poprzedzających wystąpienie na drogę sądową. Czynności te powinny stanowić wyraz chęci polubownego zakończenia sporu, co może się wyrażać np.: poprzez zawarcie takiego oświadczenia w skierowanym do dłużnika wezwaniu do zapłaty lub poprzez zaproszenie do przystąpienia do próby mediacyjnej. W sytuacji niezachowania wymaganej formy dokumentowej umowy wskazana może być mniej formalna korespondencja która, nawiązując do umowy, wskazuje na konieczność spłaty należności, np. poprzez potwierdzenie treści zawartej umowy, jej modyfikację, wyznaczenie dodatkowego terminu do zapłaty lub propozycję rozłożenie długu na raty. Odpowiedź pożyczkobiorcy na taką korespondencję lub potwierdzenie wpłaty raty w wyznaczonym terminie mogłoby stanowić później istotny dowód w sprawie na etapie sądowym.

Podkreślić przy tym należy, iż w przypadku niedochowania formy dokumentowej pożyczki na kwotę ponad tysiąc złotych sama umowa zachowuje swoją ważność, ale podlega istotnym ograniczeniom dowodowym w postępowaniu cywilnym. Ustawodawca zastrzegł bowiem w tym przypadku formę umowy jedynie dla celów dowodowych. Zgodnie z brzmieniem art. 74 Kodeksu Cywilnego nie będzie zatem, w takim przypadku, dopuszczalny dowód z zeznań świadków lub z przesłuchania stron, na okoliczność zawarcia umowy. Przedmiotowe ograniczenie, w zakresie przeprowadzania dowodów, nie ma zastosowania jeżeli:

- strony w toku procesu wyraziły zgodę na ich przeprowadzenie,
- wniosek o ich przeprowadzenie złożył konsument w sporze z przedsiębiorcą,
- fakt dokonania czynności prawnej został uprawdopodobniony za pomocą dokumentu, jak również:
- w przypadku czynności prawnych między przedsiębiorcami.

Brak dowodów na zawarcie umowy w formie dokumentowej nie stanowi jednak przeszkody do wykorzystania w toku sprawy sądowej takich dokumentów jak: dowód przelewu kwoty pożyczki na konto potwierdzone przez dłużnika, potwierdzenie dokonanych przez dłużnika spłat poszczególnych rat należności (które mogą być uznane przez Sąd za

przejaw niewłaściwego uznania długu), dokumentów potwierdzających wcześniejsze warunki umowy, ich zmianę lub ustalenia w zakresie spłaty należności (np. wskazana powyżej odpowiedź na nieformalne wezwanie do zapłaty).

Weryfikując możliwość sądowego dochodzenia zwrotu należności oraz materiał dowodowy, którym dysponuje strona, należy każdorazowo wszechstronnie rozważyć podstawy zwrotu przedmiotowej należności. W konkretnej sprawie zasadne może bowiem okazać się wywodzenie roszczenia bezpośrednio albo alternatywnie na przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 Kodeksu Cywilnego) lub świadczeniu nienależnym (art. 410 Kodeksu Cywilnego.).

W przypadku udowadniania takich roszczeń można przeprowadzać dowody z zeznań świadków lub z przesłuchania stron, nie ma bowiem do nich zastosowania rygor wynikający z art. 74 § 1 Kodeksu Cywilnego. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 maja 2007 roku sygn. akt V CSK 25/07 stwierdził wprost, iż przepis art. 321 § 1 Kodeksu Postępowania Cywilnego (wskazujący, iż Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie), nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu powództwa na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu w razie dochodzenia przez stronę zapłaty tytułem zwrotu pożyczki. W przedmiotowej sprawie umowa pożyczki okazała się bowiem bezwzględnie nieważna.

Przed wniesieniem sprawy do sądu cywilnego należy również pamiętać o wystosowaniu do dłużnika oficjalnego żądania zwrotu należności, najlepiej listem poleconym, ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru. W korespondencji takiej można także bezpośrednio wskazać, iż brak reakcji na przedmiotowe wezwanie spowoduje skierowanie sprawy na drogę sądową, to zaś może wiązać się z poniesieniem przez wzywaną stronę dodatkowych kosztów sądowych i egzekucyjnych.

W świetle powyższego, zasadne wydaje się stwierdzenie, iż każdy przypadek dochodzenia na drodze sądowej zwrotu kwoty wynikającej z zawartej umowy pożyczki powinien być rozpatrywany indywidualnie z uwzględnieniem możliwych do przeprowadzenia w sprawie dowodów na poparcie dochodzonego roszczenia. W sporze sądowym o zwrot pożyczki, w przypadku braku dowodów potwierdzających fakt zawarcia umowy, Sąd uzna bowiem twierdzenie powoda o istnieniu pożyczki za nieudowodnione i w konsekwencji oddali powództwo.

Na zakończenie wskazać należy na jeszcze jedną, istotną w każdej dochodzonej sądowo sprawie okoliczność, którą jest przedawnienie roszczenia. Na chwilę obecną, po nowelizacji wynikającej z ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 8 czerwca 2018 r.) zasadą jest, że termin przedawnienia wynosi sześć lat, zaś dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej trzy lata. Koniec terminu przedawnienia przypada na ostatni dzień roku

kalendaryzowego. Przy czym bieg terminu przedawnienia w przypadku umowy pożyczki zaczyna się następnego dnia po wyznaczonej dacie zwrotu należności, a w przypadku pożyczki bezterminowej, po upływie 6 tygodni i jednego dnia, od momentu doręczenia wypowiedzenia umowy pożyczki. Należy również zwrócić uwagę, czy w konkretnej sprawie nie miały miejsca sytuacje mogące skutkować przerwaniem biegu przedawnienia lub jej zawieszeniem, gdyż wpływają one bezpośrednio na termin w którym możliwe jest skuteczne dochodzenie roszczenia.

Autor: Justyna Łataś - Dęga – Radca Prawny

4. Analiza ostatnich zmian w ustawie o prawach pacjenta i rzeczniku praw pacjenta

W dniu 11 maja 2017 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2017 r. poz. 1318 z późn. zm.). Stosowne zmiany zostały dokonane mocą ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 836).

Nowe regulacje prawne dotyczą przede wszystkim:

1. praw pacjenta w zakresie dostępu do dokumentacji medycznej oraz ochrony zawartych w niej danych osobowych i informacji o stanie zdrowia;
2. doprecyzowania przepisów dotyczących niektórych praw pacjenta, uprawnień Rzecznika Praw Pacjenta, a także funkcjonowania wojewódzkich komisji do spraw orzekania o zdarzeniach medycznych.

W kwestii dokumentacji medycznej istotą zmiany było zapewnienie należytej ochrony zawartych w niej danych osobowych i informacji o stanie zdrowia pacjenta zarówno w trakcie funkcjonowania podmiotu leczniczego, jak i po zakończeniu wykonywania działalności leczniczej, jednoznaczne określenie sposobów oraz kosztów udostępniania dokumentacji medycznej, a także wskazanie osób uprawnionych do jej uzyskania.

Przechodząc do analizy poszczególnych zmian w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta należy wskazać, że dotychczas dokumentacja medyczna mogła być udostępniana do wglądu w siedzibie placówki medycznej, poprzez sporządzenie wyciągu, odpisu, kopii lub wydruku, poprzez wydanie oryginału, jeżeli zażąda tego uprawniony podmiot, za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej lub na informatycznym nośniku danych.

Natomiast nowe brzmienie przepisów ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta wprowadziło przede wszystkim możliwość udostępniania dokumentacji medycznej do wglądu w miejscu udzielania świadczeń zdrowotnych lub w siedzibie placówki medycznej. Poza tym jednoznacznie wskazano, że osoby przeglądające dokumentację mają prawo do sporządzania notatek lub zdjęć.

Przyjęto także, że oryginał dokumentacji medycznej może być wydawany tylko wtedy, gdy zażąda tego organ władzy publicznej lub sąd powszechny. Pozostałe podmioty i osoby uprawnione (m.in. pacjenci i osoby przez nie upoważnione) mogą żądać udostępnienia oryginału dokumentacji tylko w sytuacji, w której sporządzenie kopii mogłoby spowodować zwłokę w udzieleniu świadczenia zdrowotnego, zagrażającą życiu lub zdrowiu pacjenta. Zatem prawo pacjenta do uzyskania oryginału dokumentacji medycznej zostało istotnie ograniczone. Celem omawianej zmiany było zapewnienie podmiotom udzielającym świadczeń zdrowotnych mechanizmów umożliwiających realizację obowiązków w zakresie zapewnienia pacjentom prawa do dokumentacji medycznej, przez cały okres jej przechowywania.

Jako dodatkowy sposób udostępniania dokumentacji medycznej prowadzonej w postaci papierowej wprowadzono również wykonywanie na wniosek pacjenta lub innego uprawnionego podmiotu lub organu, odwzorowania cyfrowego (skanu) i przekazywanie następnie przez elektroniczną transmisję danych albo na informatycznym nośniku. Jest to fakultatywny sposób udostępniania dokumentacji medycznej, który podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych może wprowadzić w swoim regulaminie organizacyjnym, jeśli pozwalają na to warunki organizacyjne i techniczne, jakimi dysponuje. W przypadku wydania oryginału dokumentacji medycznej, nadal niezbędne jest odebranie potwierdzenia (pokwitowania) jej odbioru oraz zastrzeżenie zwrotu. Aktualny pozostaje również obowiązek sporządzenia i pozostawienia w podmiocie leczniczym kserokopii.

W art. 28 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta określono niższą wysokość maksymalnej opłaty za udostępnienie kopii dokumentacji medycznej. Poprzednio maksymalna wysokość takiej opłaty wynosiła ok. 84 groszy za jedną stronę. Ustalono zatem maksymalną opłatę za sporządzenie jednej strony kopii dokumentacji medycznej na ok. 30 groszy (0,00007 przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim kwartale). Dzięki temu rozwiązaniu pacjenci poniosą mniejsze koszty udostępnienia kopii dokumentacji medycznej.

Istotną zmianą było doprecyzowanie przepisu określającego udostępnianie dokumentacji medycznej po śmierci pacjenta. Wskazano, że w razie śmierci pacjenta dokumentacja medyczna jest udostępniana osobie upoważnionej przez pacjenta za życia oraz osobie, która w chwili śmierci pacjenta była jego przedstawicielem ustawowym, we wszystkich przewidzianych w ustawie formach. Poprzednie brzmienie przepisu było często odczytywane jako prawo wyłącznie do wglądu, bez możliwości sporządzenia kopii dokumentacji medycznej, co nie jest zgodne z intencją ustawodawcy w tym zakresie.

Poza tym rozszerzono katalog osób, którym podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych udostępniła dokumentację medyczną o:

- Rzecznika Praw Pacjenta w zakresie niezbędnym dla wykonywania przez ten podmiot swoich zadań,
- podmioty tworzące w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1638 z późn. zm.) w zakresie niezbędnym do sprawowania nadzoru nad podmiotem leczniczym niebędącym przedsiębiorcą (upoważniona osoba wykonująca zawód medyczny),
- członków zespołów kontroli zakażeń szpitalnych, działających na podstawie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2016 r. poz. 1866 z późn. zm.), w zakresie niezbędnym do wykonywania ich zadań,
- inne niż lekarze, pielęgniarki, położne, osoby wykonujące zawód medyczny, w związku z prowadzeniem procedury oceniającej podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych na podstawie przepisów o akredytacji w ochronie zdrowia albo procedury uzyskiwania innych certyfikatów jakości, w zakresie niezbędnym do ich przeprowadzenia.

Uregulowano również dostęp do dokumentacji medycznej prowadzonej w podmiotach leczniczych, o których mowa w art. 89 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, instytutach badawczych i innych podmiotach udzielających świadczeń zdrowotnych uczestniczących w przygotowaniu osób do wykonywania zawodu medycznego i kształceniu osób wykonujących zawód medyczny – dla celów dydaktycznych oraz wprowadzono obowiązek zachowania przez te osoby tajemnicy co do informacji uzyskanych z dokumentacji medycznej.

Zgodnie z nowymi przepisami ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta każda placówka medyczna ma obowiązek prowadzenia wykazu udostępnianej dokumentacji medycznej.

W art. 29 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta wprowadzono dodatkowy okres do przechowywania skierowania, w przypadku gdy świadczenie zdrowotne będące przedmiotem skierowania nie zostało udzielone, z powodu niezgłoszenia się pacjenta w ustalonym terminie. Do tej pory przepisy określały okres przechowywania skierowania na badania na 5 lat licząc od końca roku kalendarzowego, w którym udzielono świadczenia zdrowotnego będącego przedmiotem skierowania. Brak było przepisów dotyczących sytuacji, gdy pacjent zgłosił się po raz pierwszy, został wpisany na listę oczekujących, a następnie nie zgłosił się w ustalonym terminie, ani też nie odebrał oryginału skierowania. Wprowadzono zatem rozwiązanie, aby skierowanie było w takim przypadku przechowywane przez okres 2 lat, od końca roku kalendarzowego, w którym zostało wystawione. Ponadto zapewniono

możliwość wydania pacjentowi oryginału dokumentacji medycznej, po upływie okresów jej przechowywania.

Nowe przepisy ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta uszczegółowiły również sposób postępowania z dokumentacją medyczną w przypadku śmierci lekarza prowadzącego praktykę zawodową lub po zlikwidowaniu podmiotu leczniczego. W razie braku podmiotu przejmującego zadania placówki medycznej, za dokumentację odpowiada podmiot tworzący albo sprawujący nadzór, albo podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych, z którym podmiot zaprzestający wykonywania działalności leczniczej zawarł umowę o przechowywanie dokumentacji medycznej, albo też właściwa okręgowa izba lekarska albo okręgowa izba pielęgniarek i położnych, a to w przypadku śmierci odpowiednio lekarza albo pielęgniarki lub położnej, wykonujących zawód w formie praktyki zawodowej.

W sytuacji gdy nie jest możliwe ustalenie podmiotu odpowiedzialnego za przechowywanie dokumentacji medycznej po zaprzestaniu wykonywania działalności leczniczej, za przechowywanie dokumentacji medycznej odpowiada wojewoda.

Należy zaznaczyć, że znowelizowane przepisy ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta rozszerzyły prawo pacjenta do informacji w taki sposób, aby przyznać pacjentowi prawo do uzyskania informacji o jego stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych i leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu, nie tylko od lekarza, ale także od innych osób wykonujących zawód medyczny, stosownie do zakresu posiadanych przez te osoby uprawnień do udzielania świadczeń zdrowotnych.

Rozszerzenie przepisu pozwoliło na jego zastosowanie między innymi do zespołów ratownictwa medycznego, w których składzie nie zawsze jest lekarz, ale także do pielęgniarek i położnych. Uzyskanie takiej informacji jest warunkiem skutecznego wyrażenia sprzeciwu wobec udzielenia świadczenia zdrowotnego.

W ramach nowelizacji ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta wprowadzono prawo do leczenia bólu dla każdego pacjenta. Celem jest zagwarantowanie każdemu pacjentowi skutecznej realizacji prawa do leczenia bólu, zgodnie ze wskazaniami aktualnej wiedzy medycznej, bez względu na źródło pochodzenia tego bólu, wiek pacjenta oraz miejsce jego pobytu. Ustawa w poprzednim brzmieniu w sposób bezpośredni uznawała jedynie dostęp do świadczeń zdrowotnych zapewniających łagodzenie bólu i innych cierpień jako prawo pacjentów będących w stanie terminalnym. Aktualnie zaś obowiązkiem podmiotu udzielającego świadczeń zdrowotnych jest podejmowanie działań polegających na leczeniu bólu oraz monitorowaniu skuteczności tego leczenia w stosunku do każdego pacjenta.

Podsumowując, należy stwierdzić, że nowe regulacje ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta poprzez wprowadzenie zmian m.in. w zakresie dostępu do dokumentacji medycznej oraz ochrony zawartych w niej danych osobowych i informacji o stanie zdrowia, doprecyzowania przepisów w zakresie niektórych praw pacjenta, wpływają nie tylko na funkcjonowanie podmiotów udzielających świadczeń zdrowotnych, ale również na prawa pacjenta.

Autor: Piotr Ziemiński – Radca Prawny

5. Ubezważnowolnienie całkowite – przesłanki, tryb orzekania oraz skutki

Ubezważnowolnienie całkowite stanowi instytucję prawną mającą na celu ochronę interesów osoby, której dotyczy wnioski o ubezważnowolnienie. Jest orzeczeniem sądu, którego zasadniczym skutkiem jest całkowita utrata przez osobę ubezważnowolnioną zdolności do czynności prawnych. Z uwagi na daleko idące skutki ubezważnowolnienia całkowitego, polegające na zupełnym pozbawieniu danej osoby możliwości samodzielnego działania w sferze prawnej, orzeczenie ubezważnowolnienia całkowitego wymaga ziszczenia się ściśle określonych ustawowo przesłanek oraz przeprowadzenia skomplikowanego i wnikliwego postępowania dowodowego, mającego na celu ocenę zasadności jego orzeczenia. Pomimo negatywnych skojarzeń, w założeniu ubezważnowolnienie całkowite ma służyć wyłącznie pomocy dla osoby ubezważnowolnionej, cierpiącej na różnego rodzaju zaburzenia psychiczne uniemożliwiające jej kierowanie swoim postępowaniem przed negatywnymi skutkami jej działania, stąd też zasadność ubezważnowolnienia całkowitego musi podlegać ocenie z punktu widzenia dobra osoby ubezważnowolnionej.

Przesłanki ubezważnowolnienia całkowitego

Zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny osoba, która ukończyła lat trzynaście może być ubezważnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem. Pierwszą z przesłanek ubezważnowolnienia całkowitego jest więc ukończenie 13 roku życia. Drugą z przesłanek, którą można określić jako przesłankę medyczną jest występowanie choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii. Z uwagi na złożoność i wielość zaburzeń psychicznych, przesłanki medyczne wskazane ww. przepisie są jedynie przykładowe. Dla zobrazowania należy wskazać, że do przesłanek medycznych mogą należeć m. in. schizofrenia, choroba afektywna dwubiegunowa, choroba Alzheimera, demencja starcza, uszkodzenia mózgu i centralnego układu nerwowego, stany wegetatywne czy śpiączki występujące np. na skutek wypadków, upośledzenie umysłowe, uzależnienia. Trzecią z przesłanek ubezważnowolnienia jest to aby występująca choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo innego rodzaju zaburzenia psychiczne, w szczególności pijaństwo lub narkomania wyłączały u danej osoby możliwość kierowania swoim postępowaniem i dokonywania świadomych i swobodnych czynności prawnych. Poprzez niemożność kierowania swoim postępowaniem należy rozumieć brak świadomego kontaktu z otoczeniem oraz brak możliwości intelektualnej oceny swojej sytuacji i swojego zachowania, jak też wynikających z niego skutków. Ponieważ ww. przesłanki muszą być spełnione kumulatywnie (łącznie), należy podkreślić, że występowanie u osoby która

ukończyła 13 lat przesłanki medycznej w postaci choroby psychicznej, bądź innego rodzaju zaburzeń nie zawsze uzasadnia ubezwłasnowolnienie całkowite bowiem nie każde zaburzenia psychiczne wyłączają możliwość kierowania swoim postępowaniem.

Istotne jest również to, że pomimo spełnienia wskazanych powyżej przesłanek w postaci osiągnięcia określonego wieku i wystąpienia przesłanki medycznej, która wyłącza możliwość kierowania przez daną osobę swoim postępowaniem, sąd nie może orzec ubezwłasnowolnienia jeśli jest ono niecelowe z punktu widzenia interesów osoby, której dotyczy wniosek. Interes osoby, której dotyczy wniosek, ustalony na podstawie oceny jej sytuacji osobistej i majątkowej, stanowi zatem czwartą, nadrzędną przesłankę ubezwłasnowolnienia całkowitego. Interes taki może przejawiać się przykładowo w konieczności zapewnienia ochrony majątku osoby ubezwłasnowolnionej (dokonywania w jej imieniu określonych rozporządzeń bądź wręcz przeciwnie zapobieżeniu ich dokonywania przez osobę ubezwłasnowolnioną), czy ochrony jej osoby, np. poprzez konieczność uzyskania zgody na leczenie, której osoba co do której zachodzą przesłanki ubezwłasnowolnienia nie jest w stanie wyrazić w świadomy sposób.

Tryb orzekania o ubezwłasnowolnieniu całkowitym

Zgodnie z art. 544 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, o ubezwłasnowolnieniu całkowitym orzeka w postępowaniu nieprocesowym Sąd Okręgowy właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, a w braku miejsca zamieszkania - sąd miejsca jej pobytu w składzie trzech sędziów zawodowych. Osobami uprawnionymi do złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie całkowite są: małżonek osoby, której dotyczy wniosek, jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo, jak również jej przedstawiciel ustawowy. Sam wniosek o ubezwłasnowolnienie powinien spełniać warunki formalne z art. 126 w zw. z art. 187 w zw. z art. 511 Kodeksu postępowania cywilnego, jak również uprawdopodobnić istnienia choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub występowania innego rodzaju zaburzeń psychicznych u osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie. Wniosek podlega opłacie sądowej w kwocie 40,00 zł. Zasadą jest, że postępowanie w sprawie ubezwłasnowolnienia wymaga przeprowadzenia rozprawy i toczy się obligatoryjnie z udziałem prokuratora. Ponadto, do postępowania w każdym jego stadium mogą wstąpić organizacje pozarządowe, do których zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, udzielanie pomocy takim osobom lub ochrona praw człowieka. Niezwłocznie po wszczęciu postępowania, sąd rozpoznający sprawę ma obowiązek obligatoryjnego wysłuchania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie z udziałem biegłego psychologa oraz - w zależności od stanu zdrowia osoby, która ma być wysłuchana - biegłego lekarza psychiatry lub neurologa. Celem wysłuchania jest zorientowanie się zarówno przez sąd jak i przez biegłego co do stanu psychicznego osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jak również co do tego czy pomimo

spełnienia przesłanki medycznej występuje wyłączenie możliwości kierowania swoim postępowaniem oraz celowość (potrzeba) orzekania w przedmiocie ubezwłasnowolnienia. Jeżeli z różnych powodów nie można porozumieć się z osobą, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, niemożność porozumienia się stwierdza się w protokole po wysłuchaniu biegłego lekarza i psychologa uczestniczących w posiedzeniu. Poza wysłuchaniem osoby, której dotyczy wniosek w sprawie o ubezwłasnowolnienie, zgodnie z art. 553 Kodeksu postępowania cywilnego, w toku sprawy obligatoryjne jest zbadanie osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa.

Po zbadaniu biegli ci sporządzają pisemną opinię, która oprócz oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, powinna zawierać umotywowaną ocenę zakresu jej zdolności do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzenia swoich spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby. Sporządzenie opinii, w niektórych wypadkach może być poprzedzone obserwacją osoby, której dotyczy wniosek w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż sześć tygodni. Poza obligatoryjnym wysłuchaniem osoby, której dotyczy wniosek jak również przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłych psychologa i psychiatry bądź neurologa, postępowanie dowodowe w sprawie o ubezwłasnowolnienia, powinno ustalić przede wszystkim stan zdrowia, sytuację osobistą, zawodową i majątkową osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, rodzaj spraw wymagających prowadzenia przez tę osobę oraz sposób zaspokajania jej potrzeb życiowych. W celu ustalenia powyższych okoliczności, sąd może przesłuchać wnioskodawcę, dokonać analizy dokumentacji medycznej osoby, której dotyczy wniosek, jak również – o ile uzna to za zasadne dopuścić z urzędu inne dowody, nie wskazane przez wnioskodawcę, zmierzające do ustalenia czy występują czy też nie ustawowe przesłanki do orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego. Powyższa wielotorowość postępowania dowodowego ma na celu umożliwienie sądowi dokonania wszechstronnych ustaleń tak aby orzeczenie kończące postępowanie w sprawie w należyty sposób chroniło interes osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie. Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, sąd rozpoznający sprawę wydaje postanowienie w przedmiocie ubezwłasnowolnienia, w którym orzeka, czy ubezwłasnowolnienie jest całkowite, czy też częściowe i z jakiego powodu zostaje orzeczone. Postanowienie w przedmiocie ubezwłasnowolnienia całkowitego wywołuje skutki prawne *ex nunc*, tj. z chwilą uprawomocnienia się. Po uprawomocnieniu się postanowienia w przedmiocie ubezwłasnowolnienia całkowitego, sąd który orzekał o ubezwłasnowolnieniu, z urzędu przesyła odpis postanowienia o ubezwłasnowolnieniu do sądu opiekuńczego, w celu ustanowienia dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie przedstawiciela ustawowego (opiekuna). Podkreślenia wymaga to, że jeżeli ustaną przyczyny dla których orzeczono ubezwłasnowolnienie całkowite, bądź w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionego, sąd może uchylić ubezwłasnowolnienie, bądź dokonać zmiany z ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe. Z wnioskiem o uchylenie albo zmianę ubezwłasnowolnienia może wystąpić także sam ubezwłasnowolniony. Niewątpliwym

przejawem dążenia do ochrony osoby, której dotyczy wniosek jako strony (uczestnika) słabszego jest to, iż w sprawach o ubezwłasnowolnienie, o uchylenie oraz zmianę ubezwłasnowolnienia sąd może ustanowić dla osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie lub dla osoby ubezwłasnowolnionej, adwokata lub radcę prawnego z urzędu, nawet bez jej wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny.

Skutki ubezwłasnowolnienia całkowitego

Zgodnie z art. 12 Kodeksu cywilnego, osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie posiada zdolności do czynności prawnych. Podstawowym więc skutkiem ubezwłasnowolnienia całkowitego jest utrata zdolności do czynności prawnych, przy czym przez czynność prawną, należy rozumieć stan faktyczny, w skład którego wchodzi co najmniej jedno oświadczenie woli, zmierzające do wywołania skutków prawnych w postaci powstania, zmiany bądź wygaśnięcia stosunku prawnego (np. zawarcie, rozwiązanie umowy, dokonanie darowizny, spisanie testamentu, odrzucenie spadku, rozporządzanie swoim majątkiem, wyrażenie zgody na leczenie itp.). Na skutek braku zdolności do czynności prawnych, zgodnie z art. 14 Kodeksu cywilnego, czynność prawna dokonana przez osobę ubezwłasnowolnioną całkowicie jest bezwzględnie nieważna. W imieniu i na rzecz osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, która nie pozostaje pod władzą rodzicielską czynności prawnych dokonuje opiekun wyznaczony przez sąd opiekuńczy, kierując się interesem osoby ubezwłasnowolnionej. Poza całkowitą utratą zdolności do czynności prawnych, do najistotniejszych skutków ubezwłasnowolnienia całkowitego możemy zaliczyć:

- brak zdolności procesowej, tj. możliwości występowania jako strona w toczącym się postępowaniu sądowym (za wyjątkiem postępowania w sprawie uchylenia bądź zmiany ubezwłasnowolnienia),
- brak możliwości zawarcia małżeństwa,
- brak możliwości udziału w referendum oraz utratę prawa wyborczego,
- brak możliwości kandydowania na urząd Prezydenta RP,
- brak możliwości korzystania z prawa dostępu do służby publicznej,
- brak możliwości korzystania z prawa powszechnej inicjatywy ustawodawczej,
- powstanie z mocy prawa ustroju rozdzielności majątkowej małżeńskiej – w wypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego osoby pozostającej w związku małżeńskim,
- możliwość wystąpienia z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa i zaprzeczenie macierzyństwa przez przedstawiciela ustawowego osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, w razie orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu całkowitym z powodu choroby psychicznej lub innego rodzaju zaburzeń psychicznych, na które uprawniony do wytoczenia powództwa zapadł w czasie biegu terminu do wytoczenia stosownego powództwa,

- brak możliwości wykonywania niektórych zawodów (np. adwokata, radcy prawnego, sędziego),
- - brak możliwości orzeczenia przez sąd wobec osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie o braku uprawnienia do otrzymania lokalu socjalnego,
- - wymóg wyrażania zgody na leczenie, badanie, zabieg operacyjny, zastosowanie metody diagnostycznej lub leczniczej stwarzającej podwyższone ryzyko u osoby ubezwłasnowolnionej przez przedstawiciela ustawowego.

Autor: Katarzyna Lalak – Radca Prawny

6. Zawierania umów przez małoletnich a pełnoletnich

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, zawieranie różnych umów jest uzależnione przede wszystkim od wieku. Przy czym nie tylko osoby pełnoletnie mają określone uprawnienia. Jeżeli chodzi o kwestię osiągnięcia wieku pełnoletniego to zgodnie z art. 10 § 1 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, zwanej dalej Kodeksem cywilnym pełnoletnim jest ten, kto ukończył lat osiemnaście. Natomiast w tym samym artykule (art. 10 § 2 kodeksu cywilnego) uregulowana jest kwestia pełnoletniości w związku z zawarciem małżeństwa przez osobę małoletnią, gdzie zgodnie z tym przepisem przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletniość, nie traci jej zaś w razie unieważnienia małżeństwa.

Kluczową rolę przy zawieraniu umów przez osoby małoletnie i pełnoletnie pełnią dwa podstawowe pojęcia, takie jak: zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych. Zdolność prawna to inaczej zdolność do tego, aby być podmiotem (adresatem) praw i obowiązków prawnych. Zatem dzięki temu, że posiada się zdolność prawną można być właścicielem jakiegoś przedmiotu czy też spadkobiercą, który odziedziczył np. dom po dziadku. Istotną kwestią dla zdolności prawnej jest to, że ma ją każdy człowiek od chwili urodzenia aż do chwili śmierci. Wobec tego zdolność prawną mają nie tylko dorośli (pełnoletni), ale także dzieci (małoletni), które mogą być podmiotem praw i obowiązków, czyli na przykład otrzymać darowiznę od dziadków, rodziców czy wujka. Zdolność prawną ma każdy człowiek niezależnie od wieku, stanu fizycznego czy psychicznego. Natomiast kwestia w jakim zakresie może z niej korzystać określa kolejne pojęcie, czyli zdolność do czynności prawnych.

Zdolność do czynności prawnych to zdolność do dokonywania we własnym imieniu czynności prawnych. Dokładniej to możliwość nabywania praw, zaciągania zobowiązań, a także rozporządzania swoimi prawami poprzez własne działanie. Przykładowo oznacza to, że można otrzymać darowiznę, pożyczyć od kogoś rower, a także kupić sobie inny dowolny przedmiot. Zdolność do czynności prawnych może być pełna, ograniczona lub można jej w ogóle nie mieć. Uzależnione jest to od wieku, a także od tego, czy dana osoba nie została całkowicie lub częściowo ubezwłasnowolniona. Ubezwłasnowolnienie następuje wtedy, kiedy sąd zdecyduje, że ze względu na stan psychiczny danej osoby (czyli np. choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy, pijaństwo) nie jest ona w stanie samodzielnie prowadzić swoich spraw i kierować postępowaniem. Jeżeli chodzi o wiek w związku z tymi zagadnieniami należy jako graniczne wymienić dwie daty, tj.: 13 oraz 18 lat. Pełną zdolność do czynności prawnych mają osoby, które ukończyły 18 lat, a także osoby małoletnie (osoby, która nie ukończyły 18 lat), które zawarły związek małżeński (czyli po uzyskaniu zgody sądu rodzinnego). Istotnym jest, że w razie unieważnienia małżeństwa osoba taka nie traci pełnej zdolności do czynności prawnych. Zgodnie z artykułem 11 Kodeksu cywilnego pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletniości. Natomiast zgodnie

z artykułem 12 Kodeksu cywilnego nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie. Osobie pełnoletniej przysługuje pełna zdolność do czynności prawnych, chyba że została częściowo lub całkowicie ubezwłasnowolniona. Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają osoby, które ukończyły 13 lat, ale nie ukończyły 18 lat, a także osoby ubezwłasnowolnione częściowo.

Ograniczona zdolność oznacza między innymi możliwość zawierania bez zgody przedstawiciela ustawowego (np. rodziców) powszechnie zawieranych umów w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, a także możliwość rozporządzania przedmiotami majątkowymi, oddanymi tej osobie do swobodnego użytku. Do drobnych umów możemy zaliczyć na przykład zakup drożdżówki w szkolnym sklepie czy gazety w kiosku. Przedmioty oddane do swobodnego użytku to niewielkie sumy pieniężne czy rzeczy, które nie przedstawiają dużej wartości. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego rozporządzać swoim zarobkiem (np. zapłata za sezonową pracę przy zbieraniu owoców czy honorarium z działalności artystycznej). Osoby takie mogą np. swobodnie rozporządzać otrzymanym od rodziców kieszonkowym. Jeżeli jednak osoby posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych planują zakup drogiego sprzętu, np. komputera, muszą liczyć się z tym, że sprzedawca zażąda obecności rodziców. Natomiast osoby poniżej 13 roku życia oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie nie mają zdolności do czynności prawnych. I tak, osoba poniżej 13 lat, chociaż ma zdolność prawną, nie może jednak sama zaciągać zobowiązań, nabywać praw, ani nimi rozporządzać, bo nie ma zdolności do czynności prawnych. Może jednak dokonywać drobnych czynności życia codziennego, na przykład zrobić drobne zakupy żywnościowe. Jeżeli jednak nawet taka umowa doprowadziłaby do rażącego pokrzywdzenia osoby niezdolnej do czynności prawnych, umowa ta nie wywoła skutków prawnych i można dochodzić zwrotu świadczenia (np. zwrotu pieniędzy w zamian za oddany towar). O rażącym pokrzywdzeniu mówimy wówczas, kiedy na przykład długopis o wartości 3 zł został sprzedany młodej osobie za 15 zł. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych jest nieważna, nie wywołuje żadnych skutków prawnych. Zgodnie z artykułem 14 Kodeksu cywilnego: § 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. § 2. Jednakże, gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych.

Przykład: Dziecko od chwili urodzenia ma zdolność prawną, może na przykład odziedziczyć mieszkanie. Może więc zostać podmiotem stosunku prawnego (dziedziczenia) i stać się właścicielem nieruchomości. Nie ma jednak pełnej zdolności do czynności prawnych, dlatego nie możesz samo tego mieszkania sprzedać dopóki nie ukończy 18 lat. Nie mając jednak zdolności do czynności prawnych (czyli do ukończenia 13 lat) lub mając

ograniczoną zdolność do czynności prawnych (po ukończeniu 13 lat) może samo kupić kwiaty do swojego mieszkania.

Pomimo że zawarcie umowy kojarzy się z szeregiem formalności, prowadzeniem negocjacji, spisaniem warunków umowy i wreszcie jej podpisaniem, to nie jest jedyna forma, w jakiej umowa może być zawarta. Każdego dnia każdy nawet osoba małoletnia zawiera szereg umów. Nie zawsze musi być to pisemna forma lub inaczej sformalizowana. Do zawarcia umowy dochodzi przez złożenie zgodnych oświadczeń woli stron, które chcą zawrzeć konkretną umowę. Umowa może być zawarta w formie ustnej, jeśli strony tak ustalą jej warunki. Kiedy np. prosi się w piekarni o chleb, sprzedawca podaje wypiek i określa cenę, którą powinno się zapłacić. W ten sposób zawiera się właśnie umowę sprzedaży w formie ustnej. Kiedy osoba małoletnia pożycza koleżance książkę i umawia się na jej zwrot za miesiąc zawiera ustnie umowę użyczenia.

Wymieniając się z kolegą płytami zawiera ustną umowę zamiany. Czasami do zawarcia umowy może dojść nawet bez użycia słów, a przez czynności faktyczne. Artykuł 60 Kodeksu cywilnego stanowi, że z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli). Przykładowo, gdy kupuje się napój w automacie, wrzucając monetę i wybierając produkt. Automat bowiem został tam wcześniej ustawiony i zaopatrzony przez firmę, z którą zawiera się poprzez tę czynność umowę sprzedaży. W ten sam sposób zawiera się umowę kasując bilet w autobusie. Dla niektórych rodzajów umów przewidziana jest konieczność zachowania formy pisemnej, czyli sporządzenia umowy na piśmie i podpisania jej lub zachowania innej szczególnej formy umowy. Brak takiej formy powoduje, że umowa jest nieważna. Czasami ustawa nie przewiduje, że konsekwencją niezachowania formy pisemnej jest nieważność umowy, ale zachowanie takiej formy jest korzystne w przypadku ewentualnego sporu pomiędzy stronami. Część umów ze względu na ich dużą wartość wymaga szczególnej rozważli, a tym samym – odpowiedniego zabezpieczenia dowodowego na wypadek ewentualnego sporu. Przykładem może być umowa pożyczki. Co do zasady można ją zawrzeć w dowolnej formie. Można więc ustalić jej warunki zarówno ustnie jak i pisemnie. Jeśli jednak wartość pożyczki przekracza 500 zł, zgodnie z Kodeksem cywilnym umowa powinna być stwierdzona pismem dla celów dowodowych. Oznacza to, że niespisanie takiej umowy nie spowoduje wprowadzenia jej nieważności, ale znacznie utrudni udowodnienie stronom jakie były postanowienia tej umowy. Poza tym, niektóre rodzaje umów dla jej ważności wymagają zachowania szczególnej formy, jak na przykład formy aktu notarialnego zawieranego przed notariuszem. Przykładowo jest to niezbędne w przypadku sprzedaży nieruchomości.

Słowem podsumowania należy stwierdzić, że zarówno osoby małoletnie a także i pełnoletnie na warunkach określonych powyżej mogą być podmiotami praw przy zawieraniu umów, pamiętać przy tym należy, że w ramach zawierania umów przez

pełnoletnich powinno się zawsze uważnie czytać to co się podpisuje. Natomiast jeśli się czegoś nie rozumie nie należy podpisywać pochopnie, warto na podstawie posiadanych ku temu uprawnień dopytać i wątpliwe kwestie i otrzymać odpowiedzi wyjaśniające wątpliwości. Należy szczególnie sprawdzić i doczytać wszelkie warunki umowy, które mogą także zapisane drobnym drukiem, a także zapoznać się z wszystkimi wymienionymi w umowie załącznikami, które powinno się otrzymać i przeczytać, ponieważ one także są integralną częścią umowy.

Autor: Katarzyna Nastaj – Radca Prawny

7. Dostęp do dokumentacji medycznej

Zasady udostępniania dokumentacji medycznej zostały uregulowane w art. 26 - 28 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz w § 78, 79 i 83 rozporządzenia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów i zakresu jej wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania.

Komu przysługuje prawo to dostępu do dokumentacji medycznej.

Katalog podmiotów, którym przysługuje prawo do dostępu do danych zawartych w dokumentacji medycznej został wskazany w artykule 26. Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku praw pacjenta. Wskazać przy tym należy, że jest to katalog zamknięty, co oznacza, że wymienia w sposób wyczerpujący wszystkie podmioty jakim przysługuje dostęp do dokumentacji. Na podstawie powyższego przepisu prawo do dostępu do dokumentacji zostało przyznane: pacjentowi, jego przedstawicielowi ustawowemu, osobie upoważnionej przez pacjenta oraz uprawnionym instytucjom i urzędom.

W zakresie dostępu do dokumentacji medycznej przez upoważnioną osobę ustawa nie określa formy upoważnienia, jednakże ze względów praktycznych, upoważnienie takie winno mieć formę pisemną. Pacjent może przy tym wskazać dowolną liczbę osób upoważnionych, jak również zakres informacji, jakie mogą być im przekazywane. Istotnym jest, że udzielenie upoważnienia nie stanowi przeszkody do dalszego, bezpośredniego korzystania z prawa do dostępu do dokumentacji przez samego pacjenta.

Dokumentacja medyczna pacjenta może być udostępniana również innym podmiotom udzielający świadczeń zdrowotnych, pod warunkiem, że jest ona niezbędna do zachowania ciągłości leczenia. Dostęp do dokumentacji mają także podmioty publiczne, a w szczególności Rzecznik Praw Pacjenta, NFZ, organy władzy publicznej, organy samorządu zawodów medycznych oraz konsultanci, przy czym dane przekazywane tym podmiotom muszą być niezbędne dla wykonywania przez nie zadań publicznych. Dokumentacja medyczna może być również udostępniona na skutek zobowiązania sądu powszechnego lub urzędu, jeżeli stwierdzenie stanu zdrowia pacjenta jest niezbędne do ustalenia praw lub obowiązków osoby występującej w danym postępowaniu.

Istotnym jest, że po nowelizacji ww. ustawy, udostępnianie dokumentacji medycznej instytucjom ubezpieczeniowym wymaga zgody pacjenta, zaś zgoda ta winna być sporządzona w formie pisemnej.

Sposoby udostępniania dokumentacji medycznej.

Zgodnie z regulacjami zawartymi w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta istnieją trzy sposoby udostępnianie dokumentacji medycznej. Dokumentacja medyczna może zostać udostępniona pacjentowi do wyglądu w siedzibie placówki

medycznej, przy tej formie możliwe jest sporządzanie przez pacjenta (inny podmiot) dokumentacji fotograficzną oraz notatek. Drugą metodą jest sporządzanie odpisów, kopii lub wyciągów poszczególnych dokumentów zawartych w dokumentacji pacjenta, które zostają poświadczane za zgodność z oryginałem przez uprawnionego pracownika podmiotu leczniczego.

Ostatnią zaś metodą jest wydanie oryginałów, jednakże z uwagi na wrażliwość danych zawartych w dokumentacji medycznej, wydanie oryginału może nastąpić jedynie na skutek spełnienia określonych przesłanek, tj.:

1. udostępnienie dokumentacji następuje na skutek żądania sądu lub organów władzy publicznej,
2. wydanie oryginału wymaga pokwitowanie odbioru przez osobę uzyskującą oryginał,
3. podmiot, otrzymujący oryginał, zostaje zobowiązany do zwrotu dokumentacji po jej wykorzystaniu,
4. podmiot medyczny wydający oryginał zobowiązany jest do sporządzenia kopii.

Jednocześnie podmioty medyczne zostały zobowiązane do obowiązku prowadzenia rejestru, zawierającego szczegółowe informacje o udostępnianej dokumentacji medycznej.

Udostępnianie dokumentacji i odmowa dostępu.

Udostępnienie dokumentacji medycznej następuje na wniosek uprawnionego podmiotu, jednak z uwagi na fakt, że forma takiego wniosku nie została określona przepisami prawa, przyjmuje się, że wystarczająca jest także forma ustna. Zgodnie z § 78 ust 1. rozporządzenia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów i zakresu jej wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania podmiot leczniczy zobowiązany jest do udostępnienia dokumentacji bez zbędnej zwłoki, co oznacza, że wydanie dokumentacji nie musi nastąpić natychmiast, jednak w najkrótszym możliwym czasie. Zgodnie z poglądami judykatury uznaje się, że termin udostępnienia dokumentacji nie powinien przekraczać 30 dni od chwili złożenia wniosku. Z uwagi na brak regulacji dotyczących możliwości odwołania w przypadku odmowy dostępu do dokumentacji medycznej, przyjmuje się, że podmiot, któremu odmówiono dostępu, w zależności stanu faktycznego, może zaskarżyć tę czynność do sądu administracyjnego lub dochodzić swoich roszczeń na podstawie 189 KPC żądając ustalenia istnienia prawa dostępu do dokumentacji medycznej.

Opłaty z tytułu udostępnienia dokumentacji medycznej.

Pomimo braku formalnego obowiązku odpłatności, zasadą jest, że udostępnienie dokumentacji medycznej następuje odpłatnie, zaś sposób obliczania opłat został uregulowany w art. 28 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczników Praw Pacjenta. Wyżej wskazany przepis określa maksymalną wysokość opłat, uzależniając ją od współczynnika,

będącego przeciętnym wynagrodzeniem w poprzednim kwartale, począwszy od pierwszego dnia następnego miesiąca po ogłoszeniu przez Prezesa GUS. Jednocześnie, opłaty zostały zróżnicowane w zależności od sposobu udostępniania dokumentacji, zaś ich maksymalna wartość nie może przekraczać:

0, 002 ww. wynagrodzenia za jedną stronę wyciągu lub odpisu dokumentacji medycznej,

0, 00007 ww. wynagrodzenia za jedną stronę kopii albo wydruku dokumentacji medycznej,

0, 0004 ww. wynagrodzenia za udostępnienie dokumentacji medycznej na informatycznym nośniku danych.

Tytułem podsumowania wskazać należy, że dostęp do dokumentacji medycznej obwarowany jest szeregiem regulacji, które pozornie mogą wydawać się skomplikowane. Jednakże z uwagi na fakt, iż dokumentacja medyczna należy do kategorii danych wrażliwych, winna być ona chroniona z najwyższą starannością, zaś dostęp do niej powinien szczegółowo uregulowany.

Autor: Przemysław Morawa – Radca Prawny

8. Obowiązek alimentacyjny

Obowiązek alimentacyjny polega na dostarczaniu środków utrzymania, jak również w miarę potrzeby środków wychowania osobie, która ma do tego prawo. Kto zatem ma prawo do otrzymywania świadczeń alimentacyjnych? Jaka powinna być wysokość alimentów? Co oznaczają środki utrzymania i wychowania? Jak skutecznie dochodzić swojego roszczenia? Co w sytuacji, gdy zobowiązany nie ma z czego płacić alimentów? Te pytania najczęściej zadają osoby uprawnione do świadczeń alimentacyjnych oraz ich opiekunowie prawni. W niniejszym artykule pokrótce wyjaśnię powyższe kwestie.

Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dziecka.

Od momentu narodzin dziecka, oboje jego rodzice, posiadający prawa rodzicielskie, są zobowiązani do zapewnienia opieki nad dzieckiem, nie jest przy tym istotne czy pozostają w związku małżeńskim lub czy mieszkają razem. Obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka wynika z art. 133 kro zgodnie z którym rodzice obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Wskazać w tym miejscu należy, że nie można utożsamiać momentu osiągnięcia pełnoletności przez dziecko z możliwością samodzielnego utrzymania, bowiem jeżeli dziecko kontynuuje naukę nie traci uprawnień do alimentów. Jednakże zgodnie z art. 133 § 3 kro rodzice mogą uchylić się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania się. Powyższe oznacza, że rodzice nie będą zobowiązani do alimentowania dziecka, które mając wyuczony zawód, nie podejmuje pracy zarobkowej oraz nie doksztalca się, lub kształci się w dalszym ciągu, jednak zaniedbuje naukę, nie zdaje egzaminów, powtarza kolejne lata studiów.

Obowiązek alimentacyjny dziecka wobec rodzica oraz rodzeństwa pomiędzy sobą.

Obowiązek alimentacyjny, zgodnie z art. 128 kro obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo, co oznacza, że rodzice oraz dziadkowie mogą domagać się alimentów od pełnoletnich dzieci oraz wnuków, zaś brat lub siostra od pozostałego rodzeństwa. Przesłankami pozwalającymi na zaktualizowanie się roszczenia jest stan niedostatku, w którym miałyby przebywać osoba uprawniona do świadczenia alimentacyjnego oraz odpowiedni status majątkowy obowiązanej. Istotną kwestią jest fakt, że obie powyższe przesłanki muszą zostać spełnione w sposób łączny. Jednocześnie ustawodawca, w art. 144¹ kro, uregulował możliwość uchylenia się od obowiązku alimentacyjnego, w sytuacji, gdy jego

wykonanie, byłby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (np.: gdy alimentów domaga się rodzic nie utrzymujący kontaktu z dzieckiem przez całe życie).

Kolejność obowiązku alimentacyjnego.

Od kogo zatem domagać się alimentów, gdy obowiązanych wydawałby się jest kilka osób. Tą kwestię reguluje art. 129 kro, zgodnie z którym, obowiązek alimentacyjny obciąża zstępnych przed wstępnymi, a wstępnych przed rodzeństwem; jeżeli jest kilku zstępnych lub wstępnych - obciąża bliższych stopniem przed dalszymi. Przy czym krewnych w tym samym stopniu obciąża obowiązek alimentacyjny w częściach odpowiadających ich możliwościom zarobkowym i majątkowym. Powyższe oznacza, że dzieci zobowiązane są do alimentacji rodziców przed dziadkami, zaś rodzice obowiązani są przed rodzeństwem uprawnionego.

Środki utrzymania i wychowania, a wysokość alimentów.

Zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz od zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego. Powyższe oznacza, że istnieją dwie przesłanki warunkujące wysokość alimentów, które w każdej sprawie oceniane na podstawie subiektywnych kryteriów. Na wysokość alimentów wpływ ma wiek uprawnionego, jego stan zdrowia, możliwości zarobkowe oraz indywidualne zdolności. W przypadku dziecka, wymagającego stałej opieki medycznej wysokość przyznanych alimentów, będzie co do zasady wyższa niż na dziecko zdrowe. Wskazać należy, że podstawową zasadą dotyczącą wysokości alimentów, jest założenie, że w wyniku wykonywania obowiązku alimentacyjnego poziom życia uprawnionego nie może być wyższy niż poziom życia zobowiązanego. Jednocześnie, wysokość alimentów powinna być ustalona w taki sposób, aby zachować dotychczasowy poziom życia dziecka. Przykładowo, jeżeli przed rozwdem rodziców dziecko uczęszczało do prywatnej szkoły, brało udział w licznych zajęciach dodatkowych oraz wyjeżdżało na wycieczki i kolonie, wysokość przyznanych alimentów powinna pozwalać na zapewnienie dziecku takich samych warunków rozwoju, jak przed rozwdem rodziców. Odrębną kwestią jest obniżenie się możliwości zarobkowych zobowiązanego, np.: na skutek choroby czy zmiany sytuacji na rynku gospodarczym, w tej sytuacji na wysokość alimentów będą miały wpływ również te czynniki, które wpływają na możliwości finansowe zobowiązanego.

Jak dochodzić roszczenia o alimenty?

W pierwszej kolejności należy obliczyć wysokość alimentów, które obowiązany winien po wezwaniu przez uprawnionego, na jego rzecz zapłacić. W przypadku braku chęci polubownego uiszczenia wskazanych kwot bądź w przypadku sporu, co do wysokości samego świadczenia, pozostaje droga sądowa. Pierwszym krokiem jest sporządzenie pozwu, zgodnie z zachowaniem wymogów wskazanych w art. 187 kpc oraz w art. 126 kpc. Niezbędnym

elementem pozwu są wnioski dowodowe, bowiem to na ich podstawie orzekający w sprawie sąd ustali wysokość świadczenia alimentacyjnego przysługującego powodowi. W sprawach z zakresu ustalenia obowiązku alimentacyjnego takimi dowodami mogą być wszelkie dokumenty, potwierdzające wysokość ponoszonych przez uprawnionego bądź jego opiekuna prawnego wydatków, stanowiących koszty utrzymania i wychowania. Elementem fakultatywnym pozwu może być np.: zabezpieczenie roszczenia, które w wypadku uwzględnienia złożonego wniosku, pozwoli na zabezpieczenie majątku pozwanego przed jego uszczupleniem w trakcie trwającego postępowania.

Egzekucja świadczenia i niewypłacalność zobowiązanego

W momencie, gdy wierzyciel (uprawniony) dysponuje już prawomocnym orzeczeniem zobowiązującym do zapłaty określonej sumy tytułem alimentów, zaś dłużnik (zobowiązany) wciąż nie chce spełnić ciężącego na nim zobowiązania, możliwe jest wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Niezbędne będzie sporządzenie wniosku o wszczęcie egzekucji z majątku dłużnika oraz załączenie do samego wniosku tytułu wykonawczego, czyli orzeczenia sądu zasądzającego alimenty. Istotne jest, aby już na etapie składania wniosku wskazać komornikowi wszystkie elementy majątku dłużnika, o których wierzycielowi wiadomo, bowiem taka informacja może wpłynąć na przebieg postępowania egzekucyjnego, a w konsekwencji na uzyskanie świadczenia przez wierzyciela. W przypadku, gdy dłużnik nie posiada żadnego majątku oraz nie osiąga dochodów alimenty wypłacane są osobie uprawnionej z funduszu alimentacyjnego, przy czym dłużnik zobowiązany jest do zwrotu organowi właściwemu wierzyciela należności w wysokości świadczeń wypłaconych z funduszu alimentacyjnego osobie uprawnionej, łącznie z ustawowymi odsetkami.

Podsumowując powyższe, obowiązek alimentacyjny obciąża zarówno rodziców wobec dzieci, jak i dorosłe dzieci wobec rodziców, dziadków czy rodzeństwa. Dochodzenie tego typu roszczeń na drodze postępowania sądowego jest powszechne, jednak, w zależności o stanu faktycznego sprawy, czasami warto podjąć próbę polubownego załatwienia sprawy, bowiem takie działanie może przyspieszyć uzyskanie świadczenia od zobowiązanego.

Autor: Anna Sidor Morawa – Radca Prawny

9. Zachowek – co to takiego, komu się należy i jak go uzyskać

Zachowek jest to uprawnienie mające na celu ochronę interesów najbliższej rodziny spadkodawcy, w sytuacji gdy spadkodawca pominął ich w testamencie i powołał do spadku inną osobę lub za życia przekazał komuś w darowiźnie wszystkie wartościowe przedmioty wchodzące w skład jego majątku.

Prawo do zachowku nie jest tożsame z roszczeniem o zachowek. Prawo do zachowku wynika z małżeństwa lub pokrewieństwa (przysposobienia) i powstaje w stosunku spadkodawca – osoba najbliższa, zaś realizuje się po śmierci spadkodawcy w uprawnieniach przede wszystkim w stosunku do spadkobierców i obdarowanych, ale częściowo również zapisobierców zwykłych i beneficjentów poleceń oraz innych uprawnionych do zachowku. Prawo do zachowku może być, wedle wyboru spadkodawcy, zaspokojone poprzez powołanie do dziedziczenia, zapis czy darowiznę. Jeśli tak się nie stanie, uprawnionym przysługuje roszczenie o zapłatę kwoty potrzebnej do uzupełnienia zachowku.

Prawo do zachowku jest z reguły większe niż roszczenie o zachowek. Ustalając wielkość roszczenia o zachowek należy bowiem od zachowku odjąć wartość otrzymanych przez uprawnionego darowizn, ustanowionych na jego rzecz zapisów oraz czystą wartość odziedziczonego przez niego spadku. Wielkość prawa do zachowku, nie zaś roszczenia, decyduje jednak o zakresie ograniczenia odpowiedzialności za niektóre długi (art. 998, 999 Kodeksu cywilnego).

Komu przysługuje zachowek?

Do zachowku uprawnieni są wyłącznie:

- zstępni (dzieci, wnuki, prawnuki),
- małżonek
- rodzice spadkodawcy

Do zachowku nie są/jest uprawnione/y:

- rodzeństwo spadkodawcy i zstępni tego rodzeństwa
- dalsi krewni
- spadkobiercy, którzy zostali wyłączeni od dziedziczenia (spadkobiercy, którzy zostali uznani prawomocnymi orzeczeniami sądu za niegodnych; spadkobiercy, którzy zrzekli się dziedziczenia przez notarialną umowę z przyszłym spadkodawcą; spadkobierców, którzy odrzucili spadek)

- małżonek spadkodawcy (jeżeli spadkodawca wystąpił o rozwód z winy małżonka, a żądanie rozwodu było uzasadnione, co stwierdzi sąd)
- małżonek spadkodawcy pozostający w separacji,
- małżonek spadkodawcy (jeśli sąd orzekł wyłączenie go z dziedziczenia - powództwem o wyłączenie z dziedziczenia małżonka spadkodawcy może wystąpić każdy, kto dziedziczy wspólnie z tym małżonkiem)

O zachówek można się ubiegać również wtedy, gdy osoba mająca do niego prawo została uwzględniona w testamencie, ale przypadająca na nią część spadku jest mniejsza niż należny jej zachówek.

Czego możesz żądać tytułem zachowku?

Uprawniony do zachowku może żądać zapłaty określonej sumy pieniężnej od osób, które zamiast niego uzyskały prawa do spadku lub zostały obdarowane przez spadkodawcę.

Tytułem zachowku nie można żądać wydania określonych przedmiotów z majątku spadkowego. Zachówek rekompensuje jedynie ekonomiczny interes pokrzywdzonego spadkobiercy, a nie pozwala na uzyskanie ze spadku konkretnych przedmiotów mających wartość majątkową lub sentymentalną. Zadośćuczynienie roszczeniu o zachówek w inny sposób, jest możliwe wyłącznie za zgodą wszystkich zainteresowanych osób (zobowiązanego do zapłaty zachowku i uprawnionego do jego otrzymania).

Jaka jest wysokość zachowku?

Wysokość zachowku zależy od tego, kto jest osobą uprawnioną. Zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy - trwale niezdolnym do pracy i zstępnym małoletnim należy się zachówek w wysokości 2/3 wartości udziału spadkowego, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Pozostałym uprawnionym przysługuje zachówek w wysokości 1/2 tego udziału.

Jak obliczyć zachówek?

W pierwszej kolejności należy ustalić jaki udział przypadłby danej osobie, jeśli spadkodawca nie pozostawił testamentu.

Zgodnie z art. 992 Kodeksu cywilnego przy obliczaniu udziału spadkowego bierze się pod uwagę spadkobierców niegodnych i spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się osób, które zrzekły się dziedziczenia lub zostali wydziedziczeni.

Obliczając wartość (pieniężną) udziału spadkowego, w oparciu o który ustala się zachówek, należy masę spadku powiększyć o zapisy windykacyjne i niektóre darowizny udzielone

spadkobiercom przez spadkodawcę. Przy obliczaniu zachowku nie dolicza się zapisów zwykłych oraz poleceń.

Wartość przedmiotu zapisu windykacyjnego na potrzeby ustalania wysokości zachowku jest obliczana według stanu z chwili otwarcia spadku, a według cen z chwili ustalania zachowku. Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku. Przy doliczeniu darowizn w trakcie ustalania wysokości zachowku stosuje się następujące zasady:

- darowizny na rzecz osób będących spadkobiercami lub uprawnionymi do zachowku dolicza się do spadku bez względu na to, kiedy zostały uczynione;
- nie dolicza się do spadku darowizn na rzecz innych osób niż, spadkobiercy i uprawnieni do zachowku, jeżeli zostały one uczynione przed więcej niż dziesięcioma laty, licząc wstecz od otwarcia spadku;
- przy obliczaniu zachowku dla zstępnego (dziecka lub wnuka) nie dolicza się darowizn uczynionych przez spadkodawcę w czasie, kiedy jeszcze nie miał zstępnych, chyba, że darowizna została uczyniona na mniej niż trzysta dni przed urodzeniem się zstępnego;
- przy obliczaniu zachowku dla małżonka nie dolicza się do spadku darowizn, które spadkodawca uczynił przed zawarciem z nim małżeństwa;
- nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych;
- dla zasady doliczania darowizn nie ma znaczenia, że w chwili otwarcia spadku przedmiot darowizny już nie istnieje lub że wyszedł z majątku obdarowanego.

Ostatnią operacją prowadzącą do obliczenia wysokości zachowku jest pomnożenie:

- substratu zachowku (czysta wartość spadku powiększona o darowizny doliczane do spadku),
- z ułamkową wysokość zachowku należną dla danej grupy osób uprawnionych do zachowku (odpowiednio 1/2 lub 2/3).

Otrzymany wynik będzie stanowił rzeczywistą wysokość zachowku osoby uprawnionej do jego otrzymania. Zachowek obliczamy na podstawie wartości spadku ustalonej według cen z daty orzekania o roszczeniach z tego tytułu.

Dodatkowo, w celu ustalenia wielkości roszczenia o świadczenie pieniężne potrzebne do uzupełnienia zachowku, odejmuje się od zachowku wielkość określonych korzyści uzyskanych przez uprawnionego (lub jego wstępnych). Wielkość zachowku dla każdego uprawnionego oblicza się odrębnie. Podstawa obliczania zachowku może być inna dla każdego uprawnionego, tzn. inny może być zarówno substrat zachowku, jak i ułamek, przez który substrat ten należy przemnożyć.

Od kogo możemy żądać zachowku?

Istnieją trzy kategorie osób zobowiązanych do zapłaty zachowku:

- spadkobiercy (zarówno testamentowi, jak i ustawowi),
- osoby na których rzecz ustanowiono zapis windykacyjny,
- osoby, które otrzymały od spadkodawcy darowiznę.

Jeżeli uprawniony do zachowku nie może otrzymać należnego mu świadczenia od spadkobiercy, może on żądać od osoby, na której rzecz został zapis windykacyjny doliczony do spadku, sumy pieniężnej do uzupełnienia zachowku. Gdyby zaś uprawniony nie mógł otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Uprawniony musi wykazać, że nie może uzyskać zaspokojenia swego roszczenia od poszczególnych osób zobowiązanych do zapłaty zachowku.

Kiedy przedawnia się roszczenie o zachówek?

Roszczenie o zachówek jest roszczeniem majątkowym, a zatem podlega przedawnieniu.

Zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego roszczenie o zachówek przedawnia się z upływem 5 lat od ogłoszenia testamentu. W sytuacji, gdy spadkodawca nie pozostawił testamentu zachówek przedawnia się z upływem 5 lat od otwarcia spadku. Należy pamiętać, że po upływie powyższego terminu nie będzie możliwe dochodzenie roszczenia o zapłatę zachowku przed sądem.

Sprawy o zachówek rozpatrują w pierwszej instancji sądy rejonowe oraz sądy okręgowe. Właściwość sądu zależy od wartości przedmiotu sporu. Jeśli kwota ta jest wyższa niż 75.000 zł, właściwy będzie sąd okręgowy.

Z uwagi, iż przepisy dotyczące zachowku i obliczania jego wysokości są dość skomplikowane, a także istotne są okoliczności dotyczące ewentualnych darowizn na rzecz pozostałych najbliższych członków rodziny, sporządzonych testamentów itd., radziłabym w razie potrzeby zasięgnąć szczegółowej informacji u radcy prawnego lub adwokata np. w ramach punktów nieodpłatnej pomocy prawnej.

Autor: Anna Rentflejsz – Radca Prawny